

Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi

Developing a Scale for Attitudes Towards a Social Sciences Course

Neşe Özkal
Dokuz Eylül Üniversitesi

Öz

Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği (STÖ) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu ölçeği geliştirmek için önce öğrenci kompozisyonları ($n=41$) ve literatür taraması sonucu bir ön deneme formu oluşturulmuştur. Bu deneme formu uzmanların ($n=11$) görüşüne sunulmuştur. Uzmanların önerileri doğrultusunda gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra elde edilen deneme formu ilköğretim okulu 4. ve 5. sınıf öğrencileri ($n=214$) üzerinde uygulanmıştır. Elde edilen verilerden Faktör Çözümlemesi, Madde-Ölçek Korelasyonu, Cronbach Alpha ve İki Yarı Güvenirlilik Katsayıları hesaplanmıştır. Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği'nin Cronbach Alphası 0.91 ve İki Yarı Güvenirliliği Spearman-Brown 0.88 olarak bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Tutum, sosyal bilgiler, ilköğretim okulu.

Abstract

A scale for attitudes towards a Social Studies course was developed for 4th and 5th year primary school students. In order to develop this scale, a trial form was developed through students' compositions ($n=41$) and a literature survey, and presented to experts ($n=11$) for evaluation. After modifications based on their comments, a new trial form was administered to the 4th and 5th year students ($n=214$). From the data obtained, Factorial Analysis, Item-Scale Correlation, Cronbach Alpha and Split Half Coefficients were calculated. Cronbach Alpha of the Attitudes Scale for Social Studies course is 0.91 and the Split Half Coefficient Spearman Brown is 0.89.

Key Words: Attitude, social studies, primary school.

Giriş

Alport (1989) tutumu "yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, bireyin ilgili olduğu bütün nesne ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkiye sahip ruhsal ve sinirsel bir hazırlık durumu" şeklinde tanımlamıştır. Eğitimde başarıyı etkileyen değişkenlerden birisi de öğrencinin konu, okul, öğretmen vb. öğelere ilişkin tutumudur. Öğrencinin eğitimle ilgili tutumlarının olumlu olması onun başarısını arttıracaktır (Açıkgöz, 1992). Bloom'un belirttiğine göre, tutumlarla başarı arasındaki anlamlı korelasyonlar, tutumların en az bilişsel alan davranışları kadar önemli olduğunu göstermektedir (Berberoğlu,

1990). Özellikle Fen ve Matematik derslerindeki başarı ve duyuşsal alan davranışları arasındaki ilişki (Baykul, 1990) ve belirli yöntemlerin öğrencilerin Fen, Matematik, Müzik, İngilizce vb. gibi çeşitli derslere karşı olan tutumlarına etkisi araştırmalarla kanıtlanmıştır (Bilen, 1995; Özkal, 2000). Bu nedenle eğitimciler tutumların ölçülüp değerlendirilmesi ile yakından ilgilenmektedirler.

Tutumların Ölçülmesi

Tutumlar doğrudan doğruya gözlenemezler; ancak bireylerin yaptıklarından onların tutumlarına ilişkin sonuçları çıkarabiliriz (Morgan, 1981). Yani tutum gözlenebilen bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir. Başka bir ifadeyle tutum gözle görülebilen bazı davranışlara yol açtığından, bu davranışların göz-

Dr. Neşe Özkal, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

lenmesi sonucu bu tutumun var olduğu öne sürülebilir. Bu nedenle tutum doğrudan değil, ancak dolaylı olarak davranış yoluyla ölçülebilir. Bu ise 1) Tutumu ölçülecek kişinin tutum konusu karşısındaki davranışlarını dolaysız olarak gözlenmesi, 2) Tutumu ölçülecek kişiye tutum konusu hakkında sorular sorup sözlü ve yazılı yanıtlar almak, 3) Tutumu ölçülecek kişiye tutum ölçeği denilen ölçeği uygulamak şeklinde sağlanabilmektedir. (Kağıtçıbaşı, 1988; Turgut, 1995).

Günümüzde tutumları ölçmek için yaygın olarak tutum ölçekleri kullanılmaktadır. Tutum ölçekleri içerisinde likert tipi ölçekler kullanım kolaylığı ve diğer yöntemlere oranla daha güvenilir sonuçlar verdikleri için tercih edilmektedir (Berberoğlu, 1990). Yukarıda yer alan bilgilerden şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Tutumlar bireylerin konu ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını etkileyip düzenlemektedirler.
2. Tutumlar ve akademik başarı arasında anlamlı ilişkiler vardır.
3. Tutumlar doğrudan ölçülemez ancak dolaylı olarak davranışlar yoluyla ölçülebilmektedirler ve tutumları ölçmek için yaygın olarak tutum ölçekleri kullanılmaktadır.

Özetlenen bu sonuçları dikkate aldığımız zaman etkili ve verimli bir öğrenme süreci için tutumların ölçülüp değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Bu da ancak geçerli ve güvenilir araçlarla yapıldığı zaman öğrenme-öğretme sürecine olumlu katkılar sağlayacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumları ölçen geçerli ve güvenilir likert tipi bir ölçek geliştirmektir. Yapılacak olan bu çalışma ile Sosyal Bilgiler dersine ilişkin tutumların belirlenmesine, öğrencilerimizin bu derse karşı olan olumsuz tutumları varsa, bunlara ilişkin iyileştirici çözümler üretilmesine, öğrenme ve öğretme sürecine ve alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Denekler

Bu araştırmaya İzmir İli'ndeki çeşitli ilköğretim okullarından random olarak seçilen Barbaros Hayrettin İlköğretim Okulu, Ali Kuşçu İlköğretim Okulu ve Fatih İlköğretim Okulu'ndan 214 (4. ve 5. Sınıf) öğrenci katılmıştır.

İşlemler

Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği'nin geliştirilmesinde yapılan çalışmalarda yer alan başlıca işlemler şunlardır:

1. *Literatürün taranması:* Sosyal Bilgiler, tutum ve tutum ölçekleri ile ilgili alanyazın taranmıştır.
2. *Madde havuzunun oluşturulması:* Madde havuzunun oluşturulması için Barbaros Hayrettin İlköğretim Okulu 5. sınıf öğrencilerinden 41 öğrenciye "Sosyal Bilgiler dersi hakkında neler düşünüyorsunuz?" şeklinde açık uçlu soru sorulmuştur. Öğrencilerin bu soruya verdikleri kompozisyon şeklindeki yanıtları maddelenmiştir. Bu maddeler ilgili alanyazın ışığında düzeltilerek Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği için 50 madde saptanmıştır.
3. *Uzman görüşünün alınması:* Saptanan maddeler İzmir İli'nde çeşitli ilköğretim okullarında görev yapan 4. ve 5. sınıfları okutmuş olan 4 sınıf öğretmeni, öğretmenlik deneyimi bulunan ve şu anda Dokuz Eylül Üniversitesi'nde öğretim görevlisi ve araştırma görevlisi olarak çalışan 4 uzmanın görüş ve önerileri ile düzeltilmiş ve ölçeğin kapsam geçerliliği ile ilgili bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.
4. *Deneme uygulaması:* Uzmanların görüş ve önerilerine göre hazırlanan deneme formu İzmir İli Fatih İlköğretim Okulu 5. sınıf öğrencilerinden 44 kişilik bir öğrenci grubuna uygulanmıştır. Bu uygulama sırasında öğrencilerin anlamakta zorluk çektikleri maddeler düzeltilmiştir.
5. *Tutum ölçeğinin uygulanması:* Tüm bu görüş ve öneriler doğrultusunda yapılan değişikliklerden sonra ortaya çıkan 20'si olumsuz, 19'u olumlu 39 maddelik deneme formu İzmir İli'nde yer alan ilköğretim okullarından Barbaros Hayrettin İlköğretim Okulu, Ali Kuşçu İlköğretim Okulu ve Fatih İlköğretim Okulu 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden 214 öğrenciye uygulanmıştır.
6. *Uygulama sonunda tutum cümlelerinin seçilmesi:* Bu uygulama sonucunda elde edilen verilere Güvenirlilik Çözümlemesi (Reliability Analysis-Scale Alpha) uygulanmıştır.

Güvenirlilik çalışmasında yer alan işlemler ise şunlardır:

- Ölçeğin güvenilirliği ile ilgili bulgular için likert tipi ölçeklere en uygun olan Cronbach Alpha Katsayısı (Tezbaşaran, 1996) hesaplanmıştır. Ölçekteki her bir maddenin Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Madde-Ölçek Korelasyonları hesaplanmıştır. Maddeler üzerinde Faktör Çözümlemesi uygulanmış ve Faktör Yüklü 0,40'ın üstünde olan maddeler seçilmiştir.
- Yalnızca seçilen 31 madde üzerinde tekrar Faktör Çözümlemesi uygulanmış ve STÖ'de 4 faktör saptanmıştır.
- Saptanan Faktörlerin her birinin Eigen değerleri, Cronbach Alpha ve İki Yarı Güvenirlik Katsayıları ile Madde-Ölçek Korelasyonları hesaplanmıştır.

Bulgular

Yapılan Güvenirlik Çözümlemesi sonucunda tüm ölçeğin güvenirlilik katsayısı 0.91 olarak. İki Yarı Güvenirliği ise Spearman-Brown 0.88 olarak bulunmuştur. Elde edilen verilerden alt ölçeklere göre hesaplanan Eigen değerleri, Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayıları, Madde-Ölçek Korelasyonları, Commuality, Faktör Yüklüleri, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1'de görüldüğü gibi ölçekte yer alan 31 maddeye ilişkin Faktör Yüklüleri 0.75 ile 0.40 arasında değişmektedir. Yapılan çözümlenmeye göre ölçekteki maddelerin 7'si birinci faktörde, 6'sı ikinci faktörde, 9'u üçüncü faktörde ve 9'u da dördüncü faktörde toplanmıştır.

Ayrıca Tablo 1'e göre ölçekte yer alan maddelerin Madde-Ölçek Korelasyonları ise 0.65 ile 0.34 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 1
Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin İstatistikler

Faktör I: Hoşlanma Eigen: 9.39		Alpha:0.83		İki Yarı Güvenirliği: 0.84		
Madde No	Maddeler	Faktör Yüklü	Commuality	\bar{X}	Ss	Madde-Ölçek Korelasyonu
20	Dersler arasında en çok Sosyal Bilgiler dersinden hoşlanırım.	0.71	0.52	2.02	0.84	0.51
34	Sosyal Bilgiler çok sevdiğim üç dersten biridir.	0.59	0.50	2.25	0.80	0.55
28	Sosyal Bilgiler dersinde uyukum gelir.	0.41	0.38	2.47	0.79	0.47
17	Sosyal Bilgiler dersini çalışırken canım sıkılır.	0.56	0.56	2.48	0.79	0.65
35	Sosyal Bilgiler dersinde zilin çalmasını dört gözle beklerim.	0.55	0.54	2.43	0.78	0.64
29	Sosyal Bilgiler dersi çok sevdiğim dersler arasındadır.	0.61	0.54	2.55	0.72	0.64
16	Sosyal Bilgiler dersinde kendimi rahat hissederim.	0.56	0.52	2.50	0.72	0.58
Faktör II: Katılma Eigen: 1.66		Alpha: 0.73		İki Yarı Güvenirliği: 0.74		
25	Sosyal Bilgiler dersine girmek istemem.	0.75	0.64	2.64	0.67	0.61
32	Sosyal Bilgiler dersine sınav zamanlarında bile isteyerek çalışmam.	0.65	0.45	2.48	0.76	0.44
14	Sosyal Bilgiler dersini bir yere kadar dinler, daha sonra dinleyemem.	0.60	0.45	2.53	0.70	0.49
12	Sosyal Bilgiler dersinde dersle ilgili olmayan hayallere dalarım.	0.48	0.28	2.59	0.71	0.39
33	Sosyal Bilgiler dersindeki konular azaltılsa mutlu olurum.	0.41	0.47	2.25	0.83	0.49
21	Sosyal Bilgiler dersinden korkarım	0.40	0.33	2.74	0.55	0.40
Faktör III: Katılma Eigen: 1.55		Alpha: 0.76		İki Yarı Güvenirliği: 0.78		
2	Sosyal Bilgiler dersi programdan kaldırılırsa çok mutlu olurum.	0.58	0.42	2.62	0.68	0.39
6	Sosyal Bilgiler dersinin günlük yaşamımda bir önemi yoktur.	0.58	0.41	2.46	0.74	0.35
19	Sosyal Bilgiler dersinden sonra kendimi yorgun hissederim.	0.50	0.43	2.21	0.83	0.50
8	Sosyal Bilgiler dersini çalışmaya başladığımda kendimi yorgun hissederim.	0.47	0.37	2.30	0.83	0.46

Tablo 1 (Devam)

1	Sosyal Bilgiler ünitesi bitince rahatlarım	0.46	0.30	2.00	0.89	0.41
23	Sosyal Bilgiler dersi çok sıkıcı bir derstir.	0.46	0.56	2.62	0.67	0.39
18	Sosyal Bilgiler dersi çok eğlenceli bir derstir.	0.44	0.30	2.31	0.83	0.42
26	Sosyal Bilgiler dersinde saatler geçmek bilmiyor.	0.43	0.40	2.19	0.84	0.45
5	Sosyal Bilgiler ders saatlerinin artırılmasını isterim.	0.40	0.35	2.07	0.84	0.42
Faktör II: Katılma						
Eigen: 1.55		Alpha: 0.78		İki Yan Güvenirliği: 0.79		
39	Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili anlaşılması zor konuları bıkmadan öğrenmeye çalışırım.	0.68	0.51	2.57	0.69	0.51
36	Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili bilgilerimi artırmak için arkadaşlarımdan ve öğretmenlerimden sürekli yararlanmak isterim.	0.64	0.45	2.47	0.75	0.44
4	Boş zamanlarımda Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili konularımı yinelemeyi severim.	0.57	0.38	2.44	0.77	0.49
9	Eve gidince o gün işlediğimiz Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili konuları yinelemeyi severim.	0.57	0.50	2.57	0.72	0.59
38	Sosyal Bilgiler dersine arkadaşlarımdan daha az çalışırım.	0.49	0.49	2.54	0.70	0.45
31	Sosyal Bilgiler dersine çalışmak beni dinlendirir.	0.46	0.41	2.14	0.82	0.47
37	Sosyal Bilgiler dersinde elimden gelenin en iyisini yapmaya gayret ederim.	0.44	0.40	2.72	0.62	0.44
27	Sosyal Bilgiler dersinde neler öğrendiğimi çok sık düşünürüm.	0.44	0.24	2.41	0.77	0.34
13	Boş zamanlarımda Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili soru çözerim.	0.43	0.37	2.49	0.77	0.46

Sonuç

Bu çalışmanın sonunda 50 soruluk madde havuzundan Faktör Çözümlemesi kullanılarak 31 maddelik Sosyal Bilgiler dersine ilişkin tutumları ölçen likert tipi bir araç geliştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık sınavında Cronbach Alpha Katsayısı 0,91 olarak bulunmuştur. Ayrıca kapsam geçerliliği için alınan uzman görüşleri maddelerin kapsam geçerliliğine sahip olduğu yönünde belirlenmiştir. Yapı geçerliği için yapılan Faktör Çözümlemesi sonunda da ölçekteki maddelerin yeterli Faktör Yüklerine sahip oldukları bulunmuş ve maddeler iki faktörde toplanmıştır. Elde edilen bulgular, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Bundan sonraki çalışmalarda aracın güvenilirliğine ilişkin daha çok kanıt toplanması ve araştırmalarda kullanılması beklenilmektedir. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersine ilişkin tutumları inceleyen geniş örneklemli çalışmalar yapılmasında yarar görülmektedir.

Kaynakça

Açıkgöz, K. (1992). *İşbirlikli öğrenme*. Malatya: Uğurel Matbaası.

Alport, G.W. (1989). *Social psychology*. İstanbul: Ara Yayıncılık.

Baykul, Y. (1990). *İlkokul beşinci sınıftan lise ve dengi okulların son sınıflarına kadar matematik ve fen derslerine karşı tutumda görülen değişimler ve öğrenci seçme sınavındaki başarı ile ilişkili olduğu düşünülen bazı faktörler*. Ankara: ÖSYM Yayınları.

Berberoğlu, G. (1990). Kimyaya ilişkin tutumların ölçülmesi. *Eğitim ve Bilim*, 76, 16.

Bilen, S. (1995). *İşbirlikli öğrenmenin müzik öğretimi ve güdüsel süreçler üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Brush, A. T. (1997). The effect on student achievement and attitudes when using integrated learning systems with cooperative pairs. *Etr&D*, 45 (1), 51-64.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsan ve insanlar*, İstanbul: İstanbul Ma. aası.

Morgan, C. T. (1981). *Psikolojiye giriş*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

Özkal, N. (2000). *İşbirlikli öğrenmenin sosyal bilgilere ilişkin benlik kavramı, tutumlar ve akademik başarı üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Tezbaşaran, A. (1996). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Turgut, M. F. (1995). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme metotları*. Ankara: Yargıcı Matbaası.

Geliş 27 Nisan 2001

İnceleme 20 Haziran 2001

Kabul 22 Ocak 2002